

SZEKERES GYULA
**A HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI KOVÁCSOK SZERVEZETI
RENDSZERE**

(a kezdetektől a céhek megszűnéséig)

A hajdúböszörményi kovácsok számszerinti megoszlásáról a hajdúkor-szak előtti időkből nincsenek pontos adataink. A mesterség létezéséről viszont vannak adatok, még ha azok közvetettek is. A XVI. századból csak az összeírások névanyagának vizsgálata nyújt némi támpontot a kovácsok tevékenységéről. Az 1556-os összeírásban a *Kádár*, *Szűcs*, *Szabó*, nevek mellett már megtaláljuk a *Kovácsot* is.

A vezetéknevek Magyarországon a XIV-XVI. század között keletkeztek, s tulajdonképpen jelzőként funkcionáltak, s a vezetéknevek egyik csoportját a foglalkozásra utaló nevek képezik. Éppen ezért támaszkodhatunk az összeírások névanyagára a foglalkozások megállapítására vonatkozólag is.¹ Főként azon személyek kaptak nevet mesterségükről, akik nem voltak földművesek, mintegy megkülönböztetve őket a többség foglalkozásától.²

Az 1580-ból való összeírás névanyagában a 147 összeírt lakosból, 18 a mesternév és ebből 4 *kovács*.³ Az ipar hanyatlása a XVII. század végére Hajdúböszörményt is elérte és a hajdú privilégiumok is vesztek erejükből. A visszaesésben mind a politikai – a császári udvar számára adót kellett fizetni – mind a katonai – a fegyveres szolgálat válsága –, okok is szerepet játszottak.

Így az 1702-es összeírás szerint már csak két kovácsmesterséget űző ember regisztráltak.⁴

Az 1713-ban újjáalakult szabó céh és az ekkor megalakuló csizmadia céh⁵ után a legrégebbi társulati emlék az 1760-ból származó *Kovács – Lakatos Társaság Levele*.⁶ A *Társasági Levél* nemcsak a kovács- és lakatosmesterek működését szabályozta, hanem említést tesz a városban tevékenykedő

---

¹ KÁLMÁN Béla 1989. 45. p.

² KÁLMÁN Béla 1989. 81. p.

³ CSIHA Antal 1973. 475-478. p.

⁴ CSIHA Antal 1973. 475. p.

⁵ A Hajdúböszörményi Fiókleveltár a továbbiakban lásd: Hb. L. V. A. 1. b. 2. 1713. 100.

⁶ Hb. L. V. A. 1. b. 6. 1760. *Fasc. 11. Nr. 1.*

cigánykovácsokról is, bár utóbbiak nem kapcsolódtak szervesen a *Társaság* körébe.

A céhek megalakulása után a *céhmesterek* helyett itt, úgynevezett *Gazdákat* választottak maguk közül. Első és második *gazdát* neveztek ki, melyek közül az egyik a kovácsokból, másik a lakatosokból kellett, hogy kikerüljön. A *Társaság* tagjainak meghagyták, hogy a : –,*Gazdákat különböztetés vagy részre való hajlás nélkül egyenlő becsben tarcsák...*” tekintet nélkül ki az *első*, illetve *második gazda*. A *Társaság* vezetőit minden évben a „*Nemes Tanács*” erősítette meg posztjukon.

A vándorló legények – ekkor még a céhekben általánossá váló *vándorló-könyvek* helyett – *vándorló levéllel* keresték fel a városok mestereit, hogy tudásukat gyarapítsák.⁷ A *Társaság* mestereit kötelezték, hogy a náluk munkába állni akaró legényeket a város *Magistrátusának* bejelentésék. A munkára jelentkező legény *livilis* állapotáról a *Magistratus* döntött, illetve ellenőrizte a jelentkező mesterségének valóságát is.

A *Társaság* egyben rendelkezett tagjai és a fogadott legények magaviseletének szabályozásáról is. A szabályzat ellen vétők büntetésének felső határát 1 német forintba határozta meg.

A tagok mindenekelőtt a város *Magistrátusának* és *Hadnagyának* tartoztak engedelmességgel.

A különböző viták elkerülése érdekében, szabályozták a mesterség gyakorlásához szükséges nyersanyagok beszerzésének módját és helyét. A beszerzések kizárólagos helyeként a város piacát jelölték meg. Intézkedtek az elosztás módjáról is, melyben a társaság tagjai közé nem tartozó cigánykovácsokról sem feledkeztek meg: –,*Ha három Székér szemet hoznak, azok közül a Harmadik léssen a Czigány Kovácsoké; ha Tizenkét Sákkal azokbul ismét Négy sákkal az Övéké: és így kell osztani ha több vagy kevesebb Léssen.*”

A fentiekből is kitűnik, hogy a cigánykovácsok – bár nem tagjai a társaságnak – egyenlő arányban részesültek a mesterség gyakorlásához szükséges anyagokból.⁸

Az 1760-as évre datálható az első kovács és lakatos *limitáció*, melyben a munkák árát szavatolták.

---

⁷ A Magyar Királyi Helytartó Tanács 1816. július 16-án kelt 21080. parancsában szünteti meg az addig érvényben lévő Úti Leveleket és helyettük a Vándorkönyvet adja ki. Vö.: HMA.: 731/67.

⁸ Hb. L. V. A. 1. b. 6. 1760. 11. 1-3.

**A KOVÁCS ÉS LAKATOS TÁRSASÁG LIMITÁCIÓJA,
HAJDÚ BŐSZÖRMÉNY, 1760⁹**

	H.	D.
<i>Egy Sing Vasnak Szántó Vasra való fel veréséért</i>		34
<i>Ha Csoroszlyára vér fel egy singet</i>		24
<i>Küllő tövire való karikáért</i>		12
<i>Nagy Tusájára való karikáért</i>		12
<i>Kis Tusájára valóért</i>		9
<i>Egy ujj Sing Vasnak a kerék talpra való ütéséért</i>		12
<i>Otska Sing Vasat Ujj Szeggel</i>		9
<i>Egy Űtközőért melly ujj és jó</i>		12
<i>Hegyre való Ujj Marok Vasért</i>		9
<i>Füles Tengely Vég szegért</i>		6
<i>Tengely Végibe való karikás Marok Vasért alol fejül</i>		12
<i>Rud Végibe való karikás Marok Vasért alol fejül ragasztóval</i>		34
<i>Rud tövire való jó karikáért</i>		12
<i>Három kisebb karikáért oda</i>		9
<i>Egy Hám tövet karikástól</i>		12
<i>Egész Felhértz meg Vasazásáért a Gazda Vasábul</i>	1.	20
<i>Egy Lőcs káva fel sütésével karikával</i>		15
<i>Ocska Lőcs káváért</i>		6
<i>Hasló Lántz tartó karikáért</i>		6
<i>Kasza őrvöt a Kovács Vasábul</i>		6
<i>Ülőért kalapácsért</i>		48
<i>Kasza Hajtás</i>		6
<i>Öreg Csizma patkolás</i>		12
<i>Kissebb patkó</i>		9
<i>Egy pár ujj sarkantyú</i>		34

A Kovács és Lakatos Társulat 1795-ben azzal a kérelemmel fordul a város tanácsához, hogy az 1760 április 14-én nyert „Társasági Levelüket” erősítsék meg.¹⁰ A város vezetői elfogadták a társaság indítványát azzal a feltétel-

---

⁹ Hb. L. V. A. 1. B. 6. 1760. 11. 3.

¹⁰ Hb. L. V. A. 1. a. 8. 1795. 96.

lel, hogy a megerősítés érdekében újabb rendtartásokkal bővítik azt, illetve az 1795-ös évnék megfelelő *limitációt* határoznak meg.¹¹

A megerősített szabályzat az alábbiakban tér el az 1760-as *társasági levéltől*:

– Intézkedik a társaság vezetőit (Gazdáit) ért sérelmek orvoslására. Aki a társaság vezetőit megsérti, azt 6 forintra vagy 24 *kemény pálcára*, azaz botütésre ítéli.

– Az erkölcstelen mestereket vagy inasokat, mesterek esetében 1 forintra, inasok esetében 12 pálcára büntetik. Ha a vétség ennél nagyobb lenne, úgy az ügyet a város hadnagyának hatáskörébe utalják.

– A kovácsokat és a lakatosokat kötelezik arra, hogy egymás munkáit ne végezzék, s aki ezt megszegi 1 forintra büntethető.

– A szénvásárlás egyedüli helyeként szintén a város piacát jelölik meg, de annak elosztásánál már a kovácsok részesednek nagyobb mértékben.¹² Ez feltételezni engedi a kovácsmesterek számának gyarapodását a lakatosmesterekkel szemben: –*„Ha Hat Szekér Szenet hoznak azokból négy Szekérral a’ Kovácsoké, egyet a’ lakatosoké, egyet pedig a’ Kovács Czigányoké lészen, így a’ Szén vételben a’ Lakatosok Őtőd, a’ Czigány Kovácsok pedig Hatod Részesek lészenek.”*

– A mesterek, vándorlólevéllel nem rendelkező legényeket nem alkalmazhattak, s egymás legényét vagy inasát egymástól el nem csábíthatták.

– A városban, mesterré váló emberek csak akkor állhattak munkába, ha előtte: –*„tanúlt Mesterségének bizonyos és Látható jelét nem adják”*, avagy mestervizsgát nem tesznek a társaság emberei előtt.

– A város területén „idegen”, azaz nem helybeli mester nem dolgozhatott és termékeit is csak a város által tartott vásárokon árulhatta. Ugyanakkor a helybeli mesterek árulási idejét, *minden Hétnék elő forduló Hétfő Napján* engedélyezi.

– A Társaság mesterei az eklézsia számára évenkénti 4 garast tartoztak fizetni.

Az 1760-as *limitációt* kibővítve, és az árakat az 1795. évihez igazítva a mestereknek a következő megszabást kellett betartani:

---

¹¹ Hb. L. V. A. 1. a. 8. 1795. 96. csatolt irat.

¹² Hb. L. V. A. 1. a. 8. 1795. 96. Nr. 14.

*Kovácsok limitációja, Hajdú Böszörmény. 1795*¹³

	<i>Mft.</i>	<i>Gr.</i>
<i>Újj Szántó Vas Igazítás</i>		68
<i>Egy Sing Vasnak Szántó Vasra való Nádlása</i>		51
<i>Egy Korong Vas munkája Kereszt vassal együtt</i>	5.	10
<i>Egy Korong Vas Nádlás és Sark Igazítás</i>	1.	20
<i>Egy Csoroszlyának egy Sing vassal való Nádlása</i>		36
<i>Egy Öreg Fejsze Csinálás a' Gazda Vasából</i>		60
<i>Egy Öreg három Ágú Vas villa Csinálás a' Gazdáéből</i>		68
<i>Kissebb három Ágú Vas villa Csinálás a' Gazdáéből</i>		48
<i>Öreg Két Ágú Vas villa Csinálás a' Gazdáéből</i>		36
<i>Kissebb két Ágú Vas villa Csinálás a' Gazdáéből</i>		34
<i>Egy Újj Sing vas fel-sütése ujj Szegekkel</i>		12
<i>Otska Sing vasnak újj Szegekkel való fel-sütése</i>		9
<i>Rúd vagy Darab vasakból egész Marokvas Csinálás</i>		48
<i>Hámorban Marokvasnak készült vasból Marokvas Csinálás</i>		36
<i>Kerék agyra való újj Karika Csinálás foglalóval együtt</i>		12
<i>Egy újj Ló Patkó Szeggel és fel-veréssel együtt</i>		12
<i>Otska Ló Patkó fel-szegezés újj szegekkel</i>		6
<i>Szántó Vas élezés</i>		6
<i>Csoroszja élezés</i>		2
<i>Karikás Marokvas Csinálás és fel-ütés</i>		12
<i>Egy ütköző csinálás és fel-sütés</i>		12
<i>Egy Füles Tengely végh Szeg Csinálás</i>		9
<i>Egy Hámfának Felhértzre való újjonnan fel-készítése</i>		18
<i>Egy Lóts Kávának újj Karikával és szeggel való Csinálása és fel-sütése</i>		24
<i>Vak Szeg és Derék Szeg Csinálás</i>		12
<i>Felhértz Szeg Csinálás</i>		6
<i>Ragasztó Szeg Csinálás két lántz Szemmel és Sassal</i>		14
<i>Rúd Órára való Karikás és alsó Marokvas újj munkával</i>		20
<i>Rúd Órára való Otska Karikás és alsó Marokvas fel-sütése</i>		6
<i>Egy Rúdra való újj Karika Csinálás</i>		12

¹³ Hb. L. V. A. 1. a. 8. 1795. 96. 6. A fenti és az alábbi *limitációkat* vö.: BODGÁL Ferenc 1964. 272-91., TAKÁCS Lajos 1958. 329-334., DOMONKOS Ottó 1956. 270-271, 276-279.

<i>Rúdra való Otska karika fel-verése</i>		3
<i>Egy forrasztás</i>		3
<i>Egy Felhértznek új munkával való fel-készítése</i>	1.	36
<i>Kasza Nyak hajtás Kalapálással együtt</i>		6
<i>Úlő és kalapáts Atzélás a' Gazdáéből</i>		12
<i>Úlő és kalapáts Atzélás a Kovátséből</i>		24
<i>Nagy fejsze Atzélás a' Gazdáéből</i>		24
<i>Kissebb Balta forma Fejsze attzélás a' Gazdáéből</i>		18
<i>Egy Istike Csinálás</i>		14
<i>Egy Istike Nádlás</i>		9
<i>Czimer Szeg Csinálás</i>		3
<i>Újj Czimer Vas Csinálás</i>		24
<i>Egy Eke Nádlás Újj Vasból</i>		9
<i>Egy Eke Nádlás Otska Sing Vasból</i>		6
<i>Hegyre való Pengő Csinálás</i>		9
<i>Egy Türe való Pengő Csinálás</i>		12
<i>Nagy Ajtóra való egy pár Heveder Csinálás Óltott Sarkal</i>		84
<i>Közép Ajtóra való egy pár Heveder és Óltott Sark Csinálás</i>		60
<i>Kissebb Ajtóra való Heveder és Óltott Sark Csinálás</i>		48
<i>Hajtott Sarknak Hevederrel együtt való Csinálása</i>		36
<i>Kissebb Hajtott Sarknak Hevederrel együtt való Csinálása</i>		24

A' Lakatos Munkáknak Limitatiója

	Mft.	Gr.
<i>Egy pár Sarkantyú fel-ütéssel együtt</i>		36
<i>Egy pár Öreg Patkó fel-ütéssel együtt</i>		18
<i>Kissebb Patkó fel-ütéssel együtt</i>		14
<i>Leg kissebb Patkó fel-ütéssel együtt</i>		12
<i>Egy Újj fél Zár Csinálás</i>	1.	02
<i>Egész Zár Csinálás</i>	2.	04
<i>Egész Frantzia Zár Csinálás</i>	2.	40
<i>Fél Frantzia Zár Csinálás</i>	1.	20

Ha a mesteremberek közül valaki a fenti *limitációt* nem tartotta be, úgy azt a *Magistrátus* 6 forintra vagy 24 pálcára büntette.

A *Kovács és Lakatos Társulatot* követően 1830 június 25-én, 14 helybeli kovácsmester váltott ki céhlevelet.

A *Hajdúböszörményi Kovács Céh Kiváltságlevelét*, I. Ferenc királytól az alábbi mesterek váltották ki.¹⁴

1. *Matkó István*
2. *Kováts Gábor*
3. *Nagy János*
4. *Bíró József*
5. *Múnkátsi Gábor*
6. *Katsó András*
7. *Győrösi Gergely*
8. *N. Kiss Mihály*
9. *Sípos Mihály*
10. *Sütő Gergely*
11. *Ágoston István*
12. *Matkó János*
13. *Dóka János*
14. *Matkó István*

Az 1830-as *Céh Kiváltságlevelét* már nyomtatott formátumú, és 49 cikkelyre oszlik, s a céh egész működésére kiterjedő szabályokat foglalta magába.¹⁵

A jelölteknek – mielőtt a céh inasai közé vétettek – hat héten át kellett, hogy a mesternél *próbát* tegyenek. Alkalmasságuk esetén 1 forint 30 krajcárt fizettek a céh számára.

Az inasok felvételénél a vallási hovatartozást nem vették figyelembe, az elsődleges szempontként a kovácmesterségnek való megfelelést tartották. Az inas 3 évig csak mint tanuló dolgozott a mesternél és viselkedésének szabályozása mellett, a mesterekre vonatkozó előírások főként a tanuló érdekeit képviselték. Az éjszakai kimaradást és a mulasztott napokat szigorúan büntették. Viszont, ha az inasnak oka volt elhagyni mesterét és ez bizonyítást nyert, az inast – a tanítási díjjal együtt – új mesternek kellett átadni. Az inas érdekeit, mestere elhalálása esetén is szem előtt tartották –,ha az öz-

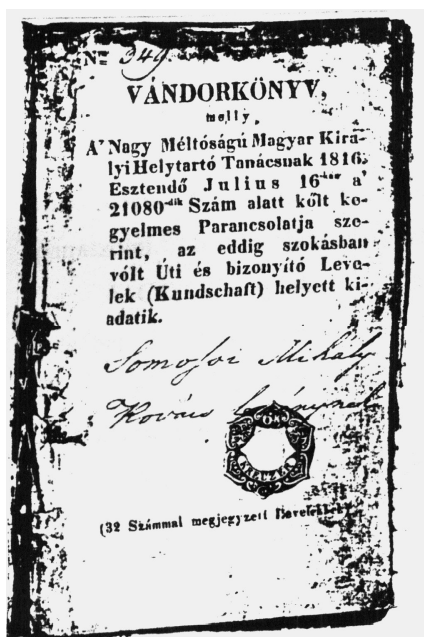
---

¹⁴ Hb. L. IX. 40. 1.

¹⁵ Hb. L. IX. 40. 1.; HMA. 2733.

vegynek a mesterség menetéhez értelme vagyon” – akkor a tanulót az özvegnél hagyták

Az inasokat a letöltött három év után *felszabadították*, s számukra *szabaduló levelet* állítottak ki, amit a *céhládába* zártak el. Ezzel egy időben *vándorló könyvet* töltöttek ki számára, hogy a későbbiekben mesterré válhasson, mivel: –,*a szükséges vándorlást előbb meg tenni tartozik.*”¹⁶

Somossi Mihály vándorkönyve

A *vándorló könyvet* 30-45 krajcár ellenében adta ki a céh vezetése. E könyv nélkül a három évi vándorlást sem tudta a felszabadított legény teljesíteni, mivel *vándorló könyv* nélkül sehol sem alkalmazhatták.

A vándorlást folyamatosan, megszakítás nélkül kellett teljesítenie. Megérkezésekor a helyi céhmesternél vagy az *Öregebb mesternél* volt köteles jelentkezni. Könyvébe az adatok pontos bejegyzése mellett, minden mester – ahol munkát vállalt –, beírta az érkezés és távozás napjain kívül a letöltött idő alatti magaviseletét és a munkához való viszonyát. A bejegyzéseket a *Fő Céh Mester* mellett az *Al Céh Mester* is szignálta, természetesen az ot-tani céh pecsétjével hitelesítve.¹⁷

A felszabadított legény viselkedésére – hasonlóan mint inas korában – szigorú rendszabályokat hoztak. A mestereknek kötelességük a rend ellen vétő legényt a *fertály esztendei*

¹⁶ HMA.: 2731/67 Somossi Mihály vándorkönyve.

¹⁷ HMA. 2731/67. 7.

Czéhbeli Gyülekezetben bepanaszolni.¹⁸ Külön cikkely foglalkozik a „dologtévő napok” biztosítására.¹⁹

A *Céh Kiváltságlevél* rendelkezik a kovácmesterség megszerzésének dolgában is. A mesterré válás alapvető feltételei a következők:

– *Bizonyosság levél:* (amely céhbe be kívánt lépni, ott kellett felmutatnia a szabaduló és keresztelő levelét)

– „*Földes Urának engedelme*”

– *A kitöltött vándorlásról szóló Tanú levél*

– Az illető város polgárságának megkérése

Fő feltétel – ha a fentieknek eleget tett – a *remeklés:* –,*Azon legény, aki Remekét hiba nélkül elkészíti Mesternek bevétessék.*”²⁰

A mesterremek felölelték a kovácmesterség alapvető és nélkülözhetetlen mesterfogásait. A remeklésre készülő legénynek a céh által kiszabott remeket kellett elkészíteni, amit a *Céh-jegyzőkönyv*be is bejegyezték. Egy korabeli jegyzőkönyv ekképpen tesz erről említést: –,*Minek utánna vándorlását ki töltötte részére a remek ki adatott, nevezetesen. Egy uj vastengelyes szekér vasalás részelve, Lóra két új patkó és egy könnyű balta.*”²¹

Az iratok alapján megállapítható, hogy a hajdúböszörményi céh, remekéiként főként *szekérvasalást, lópatkolást és balta készítést* szabott ki.²²

A *remeklés* elengedését komoly indokokkal és az úgynevezett *könyörgő levél* megszerzésével – amit a Magyar Királyi Helytartó Tanácshoz kellett intézni – engedték el.²³ A *remeklés* helyét, idejét, s azt, hogy kinek a *vigyázása* mellett kell azt elkészíteni, a *céh* rendelte el. Sikeres mestervizsga esetén az új mester 25 forintot fizetett be a *Céhládába*.

A céhbeli életet is szabályozták. Évente négyszer tartottak *gyülekezetet*, s a negyedévre eső fizetés: – mestereknek 1 forintot, legényeknek 15 krajcárt

---

¹⁸ Hb. L. IX. 40/1. 16. c.

¹⁹ „*Senki a' Legények között az úgy nevezett korhely hét főnn (blauer Montag) vagy más dologtévő napokon nem merje a munkát el kerülni, fél, vagy a környül állások szerint egész héti bérének vesztesége alatt, melyet a' mestere ki fogni s a Czéhládába adni tartozik, némely részt belőle az el henyélt időhez képpest vissza kapvann.*” Lásd: Hb. L. IX. 40/1. 17. c.

²⁰ Hb. L. IX. 40/1. 25. c.

²¹ Hb. L. IX. 40/3. *Céh-jegyzőkönyv. 1858. március 1.*

²² Lásd: Hb. L. IX. 40/3. *Kovács Céh Jegyzőkönyv 1855 május 4., 1856. május 18., 1856. május 25., 1858. március 1.*; illetve vö. még: BODGÁL Ferenc 1970. 96-98. p.

²³ Hb. L. IX. 40/1. 22. c.

tett ki. *Céh- és Alcéhmestert* évente választottak, kiknek elszámolási kötelezettségük volt, mind a céh vagyonáról, mind az általuk folytatott levelezésről. Annál is inkább, mivel a céhláda – ami három, de legalább két kulcsra záródott – kulcsai az ő kezükben volt. Egy a *Kommisariusnál*, egy a *Céhmesternél* és egy az *Alcéhmesternél*.

A céhszabályzat mellett a jegyzőkönyvekben is megfogalmazták a későbbi kiegészítő intézkedéseket, főként hogy a rossz példának gátat szabjanak. „*A' ki a' Gyűlésbe vagy ittason jön bé, vagy pedig veszekedik büntetése fog lenni.*”

A Hajdúböszörményi Egyesült Ács, Asztalos, Kovács, Kőműves Ipartársulat pecsétje

A céh különböző folyamodványokkal fordult a városi vezetőkhez, és ekképp léptek fel a *kontárok* ellen is.²⁴ A *Kommisariusok* kinevezésénél is az előjárók engedelmét kellett kikérniük.²⁵

Az 1872. VIII. t. c., a fennálló céhszabályzat megszüntetését mondta ki. Ezt követően már nem önálló, csak egy mesterséget magukba tömörítő csoportok alakultak, hanem több szakma társult egy egyesületbe.

Így jött létre 1873-ban a *Hajdúböszörményi Egyesült Ács, Asztalos, Kovács, Kőműves Ipartársulat*, mely alakuló közgyűlését 1874. február 22-én tartotta.²⁶ Valójában ezzel lezárult a valódi *céhes* élet. Több szakma összefogása egy

²⁴ Hb. L. IX. 40/2. 1983. december 2.

²⁵ –„A helybeli Kovács Céh azokat ki nem Czehbeli mester emberek hanem, mint kontárok az ő kérelmekre folytatják a kovács mesterséget kéri a mesterség folytatásától eltiltani.” A tanács végzése szerint: – a „Becsületes élelem kereséstől senkik eltiltani nem lehetvén, a folyamodó Czeh kérése nem helyeseltetik.” Lásd: Hb. L. V. 1. a. 49. 1845. 626.

²⁶ Pecsétnyomójukon a következő felirat: –„H. BÖSZÖRMÉNYI EGYESÜLT IPARTÁRSULAT PECSÉTJE.” –„ÁTS ASZTALOS KOVÁCS KERÉKGYÁRTÓ KŐMÍVES MOLNÁR” A pecsét közepén, két kéz összefonódása, mely az összefogás mellett a különböző szakmák egy ipartestületben való egyesülését is jelképezi, felette a szent korona és 1874-es évszám. HM. Lelt. sz. 53.486., NYAKAS Miklós a pecsétnyomón lévő középső díszítést tévesen kocsitengelynek véli. Lásd: 1977. 176. p.

társulatba, egyben a figyelem szétszóródását is jelentette, amit a későbbi Ipartársulati Jegyzőkönyvek is híven tükröznek. A jelentések és a közgyűlések feljegyzései megegyeznek a jelenlevők névsorával és a társaság pénztárába befolyt összegek kimutatásával.²⁷

Év	1580	1702	1830	1838	1858	1868	1886
Fő	4	2	14	22	27	36	44
Év	1905	1916	1929	1939	1940	1942	1947
Fő	36	24	37	52	50	44	46

*A kovácsok számának alakulása, 1580-1947 között Hajdúböszörményben*²⁸

A céhes világ elmúltával az utánpótlás kérdése is a háttérbe szorult. Ezt a feladatot átvállalni próbáló *Böszörményi Községi Ipari és Kereskedő Tanonciskola* 1884-től 1949-ig tartó működése során az oktatás egyéni jellegét már nem tudta megvalósítani és erre a szakma minél tökéletesebb elsajátítására alkalmazott eszközei sem voltak már elegendők.²⁹

²⁷ Hb. L. IX. 256.

²⁸ A hajdúböszörményi kovácsok számának alakulásáról készített táblázat forrásai: Hb. L. V. A. 1. b. 2. 1731. 100., Hb. L. IX. 40. 1., HBL IX. 40. 3., Hb. L. IX. 256., – A kamarai választójoggal bíró kereskedők és iparosok lajstroma, Hb. L. 201/ e.; A Hajdúböszörményi Ipartestület iratai, Hb. L. IX. 207.

²⁹ Hb. L. 646. c. 1. k.

IRODALOM

- BODGÁL Ferenc, 1964.
Kovács limitációk Magyarország északi területéről a XVII-XVIII. századból.
In.: Néprajzi Közlemények, IX. 1964. 272-291. p.
- CSIHA Antal, 1973.
Hajdúböszörmény ipara és kereskedelme 1872-ig.
In.: Hajdúböszörmény története. (Szerk.: Szendrei István) Debrecen, 1973. 457-491. p.
- DOMONKOS Ottó, 1956.
Kováts ár-Jegyzés. (1848)
In.: Néprajzi Közlemények, I. évf. 1-4. sz. 1956. 276-279. p.
- KÁLMÁN Béla, 1989.
A nevek világa. Debrecen, 1989.
- NYAKAS Miklós, 1977.
A Hajdúsági Múzeum helytörténeti gyűjteménye.
In.: A Hajdúsági Múzeum Évkönyve. III. Hajdúböszörmény, 1977. 173-183. p.
- TAKÁCS Lajos, 1958.
A borgátai községi alkalmazottak szerződése.
In.: Néprajzi Közlemények, III. évf. 1958. 1-2. sz. 329-334. p.
- A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevéltára idevonatkozó iratai. Lásd a tanulmányban HBL. rövidítéssel.
- A Hajdúsági Múzeum Helytörténeti Adattára, a tanulmányban HMA. rövidítéssel.